

Таким образом, городская повседневность содержит факторы, определяющие урбанистическую реальность как особую коммуникативную систему с собственными знаками, правилами их комбинаций и схемами их прочтения, а также универсальным кодом, с помощью которого читается город и интерпретируется его семантика. И повседневность – это установка сознания горожанина на принятие городской действительности как данности, главным образом утилитарной. Она не фиксируется сознанием, все действия протекают автоматически и нерелфлексированно. Но, как отмечает Радионова Л. А., повседневность способствует образованию различных коммуникативных пространств, в которых сообщения передаются, в том числе, по таким визуальным каналам, как визуальная реклама в городе и граффити [5, с. 404-406]. То есть, повседневность опредмечивается социальными смыслами (семантика архитектуры, семантика жилища, семантика городского интерьера, и т. д.). Поскольку горожане ежедневно вовлечены во множество коммуникативных ситуаций, пространство повседневности является многозначным, многоуровневым и полилингвистическим.

Список использованных источников

1. Запорожец О. Н., Лавринцев Е., Прятки, городки и другие исследовательские игры (Urban Studies: в поисках точки опоры). *Comunitas. Сообщество*. 2006. №1. С.1-8.
2. Желнина А. Фланёр. Социологические прогулки. URL: <http://www.urban-club.ru/?p=12>
3. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. М., 1993. С. 265.
4. Марков Б. В. Храм и рынок. Человек в пространстве культуры. СПб. : Издательство «Алетейя». 304 с.
5. Повседневность городской коммуникации / Современный город: социальность, культуры, жизнь людей: материалы XVII Международной научно-практической конференции Гуманитарного университета, 14–15 апреля 2014 года: доклады / редкол.: Л. А. Закс и др.: в 2 т. Екатеринбург : Гуманитарный университет, 2014. Т. 1. 404–409 с.

Рассоха І. М., доктор філософських наук, професор,
*Харківського національного університету міського господарства
імені О. М. Бекетова, Україна*

«АНТРОПНИЙ ПРИНЦИП» І ПРИСКОРЕННЯ ІСТОРІЇ 12/4

Ідея про те, що хід історії людства з часом прискорюється, далеко не нова. Досить подивитися на зміст будь-яких багатотомних видань «Всесвітньої історії», щоб переконатися, що основний їх зміст стосується **самої недавньої історії**. Там говориться дуже докладно про сучасність, дещо менше про ХХ-те століття, значно менше про ХІХ-те, а події всіх попередніх століть людської

історії удостоюються лише побіжного згадки, хоча, скажімо, про 17-те століття історики знають не набагато менше, ніж про XX-те (і навіть не тільки в Європі). Про більш ранні століття ми і знаємо менше, але ще менше вони нас цікавлять (за частковим винятком античних Греції, Риму та Китаю). Далі вглиб віків маємо дещо докладний переказ трьох тисяч років історії Стародавнього Єгипту, короткий виклад історії інших цивілізацій бронзового століття і ... це практично все! Всі попередні *понад сто тисяч років історії* сучасного виду людей *Homo sapiens* звичайно уміщаються в пару глав першого тому. Який починається з побіжного перерахування кількох древніх видів людей, що передували появі нашого виду. Ще понад два мільйони років історії – на декількох сторінках.

Безумовно, людям властиво цікавитися насамперед самими собою і своїми близькими, а далі такими подіями в світі, які безпосередньо вплинули або можуть вплинути на їхнє життя. Тобто суб'єктивно ми цікавимося саме актуальною для нас історією, найбільш пов'язаною із сучасністю. Однак нерівномірний за часом виклад історії пов'язаний не тільки і навіть не стільки з цим. Об'єктивні факти однозначно доводять, що *об'єктивно прискорюється сам хід історії людства*. Тобто за одиницю часу зараз відбувається набагато більше якісних і кількісних змін, ніж це було в минулому. Наприклад, з 1800 до 1900 населення Землі збільшилося з 1 до 1,6 млрд. людей, а з 1900 до 2000 – з 1,6 до 6 млрд. Людей (і до 7,8 млрд. у 2020-му), тобто абсолютно безпрецедентно. Не менш глобально змінився і спосіб життя людей на всіх континентах, технологія, соціально-політичний лад, мистецтво тощо. Так, Єгипет за останні сто років змінився значно більше, ніж за всі три тисячі років існування давньоєгипетської цивілізації. І ще незрівнянно повільніше змінювалося життя людей в епоху палеоліту.

Ще більш яскраво таке прискорення історії видно, якщо розглядати історію Всесвіту в цілому. Зазвичай подібні книги саме закінчуються появою людей. А починають їх з «Великого Вибуху», тобто виникнення нашого Всесвіту приблизно 13 млрд. років тому. Але вся справа в тому, що сама концепція Великого Вибуху – не більше ніж спірна гіпотеза, що має дуже хиткі фактичні підстави («реліктове» випромінювання, для якого «Великий Вибух» – зовсім не єдине з можливих пояснень, а також «червоний зсув» спектрів далеких галактик, який взагалі-то обов'язково відбувався б і у «стаціонарному» Всесвіті, просто під впливом будь-яких гравітаційних полів). Тому не будемо уподібнюватися тим журналістам, що підносять одну з неясних версій поліцейського слідства як доведений факт. Давайте спиратися на те, що точно відомо. А точно відомо астрономам лише те, що *приблизно 12 мільярдів років тому Всесвіт був вже приблизно такий же, як зараз*: існували галактики із зірками, світло яких нині дійшло до нас. І далі йде розповідь про те, як в нашій Галактиці виникла Сонячна система приблизно 4,5 млрд. років тому. Тобто вже 4 млрд. років тому існувала Земля з рідким океаном, а в ньому вже ймовірно зародилися примітивні одноклітинні організми. Але ось між часом 12 млрд. років тому і 5 млрд. Років тому, тобто в будь-якому випадку протягом більшої частини всього часу існування відомого нам Всесвіту *для нас фактично не відбувалося нічого*. Хіба

що стикалися галактики і вибухали наднові зірки, поступово збагачуючи Всесвіт важкими елементами (як вони це робили і 12 млрд. років тому).

Однак сам цей факт розповсюдження принципу прискорення історії на всю історію Всесвіту прекрасно доводить саме НЕ-універсальність його для Всесвіту в цілому. Тобто це – ще один прояв *антропного принципу*: для нас-тут-і-тепер відкриті тільки ті закони і явища його розвитку, які стосуються нас як спостерігачів – *суб'єктивних спостерігачів* на рівні суб'єктивно нашого людського виду.

Виходячи з *універсального для людей факту прискорення історії в її людському вимірі* я спробував знайти якийсь універсальний логарифмічний масштаб, який би описував приблизно рівнозначні історичні зміни в якісному (для нас!) сенсі. Найбільш оптимальною виявилася шкала з кроком приблизно в три рази, а точніше $12/4$ (400–120–40–12–4...). Вийшло 19 кроків, тобто відповідно *19 якісних стрибків*:

1) 12 млрд. років тому Всесвіт вже мав сучасний вигляд, з галактиками, зірками і всім іншим.

2) 4 млрд. років тому вже існували Сонячна система і Земля з рідким океаном, а ньому вже ймовірно зародилися примітивні одноклітинні організми.

3) 1,2 млрд. років тому вже виникли складні еукаріотні клітини зі статевим розмноженням, а також, можливо, існували перші примітивні багатоклітинні організми.

4) 400 млн. років тому існували вже всі відомі типи багатоклітинних організмів, в тому числі риби – предки наземних хребетних, життя вже вийшла на сушу, хоча перші ліси там з'являться лише через пару десятків мільйонів років.

5) 120 млн. років тому на Землі панували динозаври, але вже існували всі відомі класи і навіть підкласи організмів, в тому числі квіткові рослини, а також плацентарні ссавці (Еомаїа і ін.) – наші безпосередні предки.

6) 40 млн. років тому з'явилися найперші справжні мавпи – парапитеки, загальні предки широконосих і вузьконосих мавп.

7) 12 млн. років тому з'явилися найперші людиноподібні мавпи – гомініди (дріопітеки) – предки горил, шимпанзе і людей.

8) 4 млн. років тому вже існували австралопітеки – перехідні між мавпами і людьми двоногі істоти. Вони вже відділилися від предків шимпанзе.

9) 1,2 млн. років тому вже існували справжні люди (*Homo erectus*), що створили стійку ашельську археологічну культуру (проіснувала мільйон років).

10) 400 тис. років тому вже існували (серед інших) люди з сучасним об'ємом мозку, що будували житла (шалаши) і регулярно використовували вогонь. Предки сучасних людей (*Homo helmei*) вже відокремилися від предків неандертальців та інших людських видів.

11) 120 тис. років тому в Африці вже існували безумовні представники сучасного виду людей *Homo sapiens*. Але щоб підняти свою матеріальну і духовну культуру на рівень верхнього палеоліту, їм знадобилися ще 60 тисяч років. А в Євразії продовжували жити неандертальці, денісовці і навіть еректуси

(пітекантропи) і карлікі-«гобіти». Число людей на Землі коливалося між декількома десятками і кількома сотнями тисяч.

12) 40 тис. років тому сучасні люди вже створили розвинені форми мистецтва і технологію верхнього палеоліту. Вони розселилися в Європі, Азії та Австралії (хоча інші види людей продовжували з ними співіснувати ще кілька тисячоліть). У світі жило приблизно до мільйона людей.

13) 12 тис. років тому, в епоху мезоліту люди вже заселили Америку, приручили собаку, винайшли човни і почали подекуди переходити до землеробства і скотарства. Взагалі з цього часу хід історії починає різко прискорюватися. А в Анатолії вже з'явилася культура докерамічного неоліту А і виникли перші складні перед державні соціальні структури, які керували будівництвом найдавнішого мегалітичного святилища Гьобеклі Тепе. У світі жило приблизно 2–10 млн. людей.

14) 4 тис. років тому (1980 до н.е.) вже існували або формувалися міста, держави і писемність на Близькому Сході, на Криті, на півночі Індії, в центрі Китаю і в Перу. В Євразії і на півночі Африки почався бронзовий вік, були винайдені плуг, колісні візки і вітрильні судна, вже були побудовані Великі піраміди в Єгипті. У світі жило приблизно 20–50 млн. людей.

15) 1,2 тис. років тому (820 н.е.) вже існували всі основні світові релігії (християнство, іслам, індуїзм та буддизм) приблизно там же, де і тепер. Існували великі світові імперії: Тан (в Китаї), Арабський халіфат, Західна Римська (Франкська) імперія Карла Великого, Візантійська імперія, імперії Раштракутов і Палов в Індії, Шривіджая в Індонезії. Вже існували регулярні торговельні зв'язки з Тропічною Африкою, і тому на всій території Євразії і Африки основними були залізні знаряддя праці. Були відомі водяні і вітряні млини, виплавка чавуну, існували вищі навчальні заклади, а у арабів і китайців правителі намагалися проводити політику соціальної справедливості. У світі жило приблизно 150 - 300 млн. людей (Тут і далі: Roser et al. 2013).

16) 400 років тому (1620) вже майже все людство було пов'язане в єдиний світовий ринок. Америка була колонізована європейцями. Стався «Колумбов обмін» корисними рослинами між Старим і Новим Світом. Люди освоїли вогнепальну зброю, книгодрукування, окуляри, підзорні труби, створювали складні механізми, включаючи кишеньковий годинник. У Голландії і Венеції існували буржуазні республіки з вільною пресою (газетами). Існували театри і університети сучасного типу і була створена перша академія наук у Флоренції. Відбувалася велика наукова революція: вже вийшли книги Галілея, Кеплера, Ф. Бекона. У світі жило приблизно 500 - 600 млн. людей.

17) 120 років тому (1900) на Землі вже домінувала європейська культура: країни Азії і Африки або перетворилися на колонії, або самі активно переймали ідеї і технології європейців. Всюди жінок стали допускати до вищої освіти, в Австралії вони вже отримали політичні права. У всіх розвинених країнах діяли парламенти, профспілки, були встановлені громадянські свободи, поширилася загальна грамотність і проголошена рівність громадян перед законом. Виникли інноваційно-технічні фірми та науково-дослідні інститути. Були вже побудовані

залізниці, пароплави, електростанції, телеграфні лінії, перші висотні будівлі, винайдені грамофон, радіо, телефон, кінематограф, автомобіль, складальні конвеєри, залізобетон, медичні шприци, щеплення та вакцини проти небезпечних хвороб. У світі жило приблизно 1,6 млрд. людей.

18) 40 років тому (1980) людство представляло собою вже певну політичну єдність у вигляді Організації Об'єднаних Націй, практично всі колишні колонії здобули незалежність. У всіх розвинених країнах успішно діяли жіночі, екологічні, молодіжні рухи, рухи проти дискримінації меншин. Вища освіта стала масовим, а грамотність поширилася серед більшості населення Землі. Добробут населення розвинених країн піднялося до рівня суспільства масового споживання. Населення Землі за 80 років зросла майже в три рази (з 1,6 до 4,4 млрд.), а середня тривалість життя людей на Землі збільшилася з 31 до 62 років. Масовим явищем стало виробництво пластмас, атомні електростанції (і бомби...), комп'ютери (в тому числі перші персональні), авіація, антибіотики, телевізори, людство вийшло в Космос, дісталася до Місяця і відправило зонди до інших планет.

19) 12 років тому (2008) людство вже було в актуальній сучасності. Очевидно, що спосіб життя людей радикально змінився в порівнянні з 1980-м роком, перш за все за рахунок повсюдного поширення Інтернету, соціальних мереж і мобільного зв'язку. Абсолютно нового рівня досягли генетика і медицина, а також «зелена» енергетика і боротьба з забрудненням природного середовища. Людство стало значно більше однорідним в соціально-економічному відношенні (але не в ідеологічному): зник «світ соціалізму», а деякі країни «третього світу» стали економічно розвиненими. Економічна інтеграція всередині культурно близьких регіонів переросла в політичну, з виникненням таких наднаціональних структур як Європейський Союз, АСЕАН і навіть Африканський Союз. Населення зросло до 6,8 млрд. людей, а середня тривалість життя піднялася до 70 років.

Можна розглядати таке *постійне і регулярне прискорення історії як ще один прояв «антропного принципу»*, коли Всесвіт прагне до стану, найбільш підходящому для нас-тут-і-тепер. Не тільки основні світові константи пов'язані таким чином, щоб забезпечити появу людини, а й *сам хід світової історії розгортається для нас від нашого актуального людського сьогодення*, постійно зменшуючи значимість і історичний зміст однакових періодів часу в залежності від їх віддаленості.

Список використаних джерел

1. Roser et al. 2013. World Population Growth by Max Roser, Hannah Ritchie and Esteban Ortiz-Ospina. In: Our world in data. First published in 2013; most recent substantial revision in May 2019. <https://ourworldindata.org/world-population-growth>.